Andrzej Orczykowski

Problemy emigracji w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 46/1-2, 57-89

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Prawo Kanoniczne
46 (2003) nr 1-2

KS. ANDRZEJ ORCZYKOWSKI SCHR
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PROBLEMY EMIGRACJI W UCHWAŁACH II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO

Treść: Wstęp; 1. Obecność zjawiska emigracji w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego; 2. Zagadnienia duszpasterstwa polskiego za granicą; 2.1. Stan duszpasterstwa emigrantów; 2.2. Duszpasterstwo Polaków na Wschodzie; 3. Przepisy i zalecenia dla duszpasterstwa polskiego za granicą; 4. Struktury polskiego duszpasterstwa emigracyjnego; Zakończenie.

Wstęp

Pasterze Kościoła w Polsce, nawiązując do kościelnej praktyki – sięgającej czasów apostolskich – wspólnotowej refleksji nad doniosłymi i trudnymi zagadnieniami, zawsze dostrzegali w synodach wypróbowane narzędzie reformy i odnowy życia chrześcijańskiego.

Pierwszy Synod Plenarny – dla wszystkich pięciu metropolii polskich – odbył się w 1936 r. Jego celem było ożywienie życia religijnego wiernych po latach utraty niepodległości oraz dokonanie unifikacji prawa kościelnego w Polsce[1]. Wynikiem prac synodalnych

[1] A. Hlond, *Odezwa: W sprawie modlitw na intencję Synodu Plenarnego. Poznań, dnia 31 lipca 1936*, Miesięcznik Kościelny Archidiecezyj Gnieźnieńskiej i Poznańskiej 51(1936), nr 8, s. 226-227: *Katolicy! W dniach 25 i 26 sierpnia na Jasnej Górze,..., odbędzie się za zgodą Ojca św. Piusa XI pierwszy Synod Plenarny Rzeczypospolitej Polskiej...., radzić będziemy nad sprawami Wiary i Kościoła. Chodzi nam o to, by się w Rzeczypospolitej rozwijało i potężniało życie według nauki Chrystusa Pana, by wszyscy miłowali Boga i pełnili Jego zakon, by wszystkich łączyła miłość i jedność owczarni Chrystusowej. Pragniemy, by duchowieństwo było coraz głębiej przejęte swoim posłannictwem, pomnażało, się w świątobliwości, a służbę kapłańską spełniało z ofiarną gorliwością i zaparciem siebie. Chcemy, by rodziny były święte, by nie rozrywano małżeństw, by dziatwa, wychowywana w domu i w szkole we wierze i cnocie, wyrastała na dobrych katolików, obrońców Ewangelii i wartościowych obywateli kraju. Dążymy do tego, by w ustroju społecznym, opartym na sprawiedliwości i miłości, nie było głodnych, bezrobotnych, bezdomnych i by każdy miał*

było przyjęcie 151 uchwał[2] podzielonych na 15 rozdziałów – przejrzanych przez Kongregację Soboru oraz zatwierdzonych przez papieża Piusa XI dnia 15 grudnia 1937 r.– regulujących poszczególne dziedziny życia kościelnego w Polsce[3].

Dnia 8 czerwca 1991 r., podczas IV Pielgrzymki do Ojczyzny Jan Paweł II dokonał inauguracji II Polskiego Synodu Plenarnego oraz wskazał, iż zadaniem Synodu jest odzwierciedlenie całego novum soborowego związanego z Vaticanum II, a także uwydatnienie tych wszystkich znaków czasu, które rysują się na horyzoncie początku trzeciego tysiąclecia[4]. Prace Synodu trwały osiem lat. Był to okres odnowy życia religijnego w Polsce oraz wypracowywania dokumentów przez zaangażowanie w dzieło synodalne szerokich kręgów ludu Bożego: kapłanów, osób zakonnych i wiernych świeckich.

Księgę Uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego[5] otwiera Dekret Kongregacji ds. Biskupów – z dnia 22 grudnia 2000 r. (Prot. N. 441/91) – udzielający *recognitio* dla uchwał synodalnych (*De Concilii Plenarii decretorum recognitione*). Następnie znajduje się *Dekret promulgujący dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego*. Z kolei sukcesywnie, bez wyróżnionego ogólnego wstępu zamieszczono 14 dokumentów synodalnych, zaś poszczególne dokumenty zawierają zazwyczaj trzy wyodrębnione części[6]: podstawy teologiczne, opis so-

---

pracę i słuszną za nią zapłatę. Chcemy Polski religijnej, zdrowej, wielkiej – bez bezbożnictwa, sekciarstwa, zgorszenia, nienawiści, niezgody.....

[2] Zob. *Primum Concilium Plenarium Polonicum anno Domini MCMXXXVI Częstochowiae habitum Francisco S. R. E. Card. Marmaggi Summi Pontificis Pii pp. XI Legato Apostolico praeside. Decreta*, Poznań 1937.

[3] W uchwałach I Polskiego Synodu Plenarnego nie podjęto bezpośrednio problemów emigracji, co można tłumaczyć faktem, iż ta dziedzina życia kościelnego w Polsce zasadniczo nie wymagała rozstrzygnięć Synodu, bowiem życie religijne wychodźców było przedmiotem pasterskiej troski biskupów w poszczególnych diecezjach oraz w skali ogólnopolskiej Zjazdu Biskupów.

[4] Jan Paweł II, *Odbudować w idących pokoleniach umiłowanie prawdy i prawa Bożego. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. inaugurującej II Synod Plenarny w Bazylice Najświętszego Serca Pana Jezusa, 8 czerwca 1991 r.* w: S. Dziwisz, H. Nowacki, T. Rakoczy (red.), *Bogu dziękujcie Ducha nie gaście. Czwarta wizyta duszpasterska w Polsce 1-9 czerwca 1991 roku*, Vatican 1991, s. 237.

[5] *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallottinum 2001.

[6] Według przyjętych zasad – redagowania dokumentów roboczych Synodu – każdy dokument miał być opracowany według tych samych kryteriów podziału na cztery części: 1) teologiczną, 2) socjologiczną, 3) pastoralną, 4) prawną. Zob. T. Pieronek, *Wprowadzenie* w: *II Polski Synod Plenarny. Teksty robocze*, Warszawa-Poznań 1991, s. 7.

cjologiczny oraz wnioski duszpasterskie[7]. Poszczególne części dokumentów zostały podzielone na szczegółowe zagadnienia. Każdy z czternastu dokumentów posiada – własny – numeryczny podział tekstu. Ponadto na marginesie umieszczono tytuły numerycznie wyodrębnionego tekstu. Każdy dokument kończy się krótką syntezą, po której następują przypisy.

Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego – które weszły w życie w polskich diecezjach 28 lutego 2001 r. – ukazują kierunki odnowy wszystkich dziedzin życia kościelnego w Polsce. Prześledźmy, zatem, w jaki sposób w uchwałach Synodu obecnym jest zjawisko emigracji i zarazem problemy, które ono rodzi.

1. Obecność zjawiska emigracji w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego

Zjawisku emigracji został poświęcony trzynasty dokument II Polskiego Synodu Plenarnego zatytułowany: *Duszpasterstwo polskie za granicą*[8], w którym wyodrębniono następujące zagadnienia: *Teologiczne spojrzenie na zjawisko emigracji* (nr 3-7), *Opis duszpasterstwa emigracji* (nr 8-17), *Duszpasterstwo Polaków na Wschodzie* (nr 18-24), *Przepisy i zalecenia* (nr 25-33), a ponadto zamieszczono Aneks: *Struktury polskiego duszpasterstwa emigracyjnego* (numeracja własna, 1-3). Skoro w uchwałach Synodu jest obecnym zjawisko emigracji rodzi się, zatem pytanie: w jaki sposób zostało sprecyzowane samo pojęcie: *emigracja*?

W uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego w celu sprecyzowania pojęcia: *emigracja* została przedstawiona analiza opisów polskiej emigracji dostarczonych przez różne dziedziny wiedzy ludzkiej, co stworzyło obraz-pojęcie współczesnej polskiej emigracji.

W trzynastym dokumencie Synodu, rozpoczynającym się od stwierdzenia: *Polska od przeszło dwóch wieków jest krajem emigracyjnym* na wstępie zostały przypomniane wybrane historyczne fakty związane z emigrowaniem, co pozwoliło opisać zjawisko: *polskiej emigracji*. Mianem *polskiej emigracji* zostali określeni Polacy, którzy na różnych etapach historii opuszczali Ojczyznę z motywów ekono-

[7] Wyjątek stanowią dwa dokumenty: *Duszpasterstwo polskie za granicą*, podzielony na cztery części i zawierający *Aneks* oraz: *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła* składający się z czterech części.

[8] *Duszpasterstwo polskie za granicą* (odtąd: DPZG) w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallottinum 2001, ss. 251-262.

micznych (za chlebem), przyczyn ideowo-politycznych (za wolnością) i osiedlali się w innym kraju na stałe lub pobyt czasowy trwający od kilku miesięcy do kilku lat. Pojęcie to nie obejmuje skupisk polskiej ludności znajdujących się uprzednio na terenach należących do państwa polskiego oraz skupisk powstałych na skutek przymusowych deportacji czy przesiedleń. Chociaż ci Polacy są poza granicami Polski, to jednak nie są emigrantami. Tym niemniej Synod podkreśla, że *wymagają oni oddzielnej, świadomej troski duszpasterskiej Kościoła w Polsce*[9].

Następnie synodalne pojęcie: *emigracji* zostało ubogacone o treści z nim związane zawarte w dokumentach Kościoła powszechnego, poświęconych kwestii migracji[10]. Zjawisko emigracji nie kończy się z pierwszym pokoleniem, które opuściło kraj. Potomkowie pierwszego pokolenia emigrantów – drugie i trzecie pokolenie – nie są już uważani za emigrantów w ścisłym tego słowa znaczeniu, jednak przez fakt wzrastania w kulturze wyniesionej z Ojczyzny ich przodków zalecana jest nad nimi szczególna troska duszpasterska, tak długo jak będzie tego wymagała rzeczywista potrzeba[11]. Ostatecznie *emigracja polska* w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego została określona jako: ***Polska poza Polską***[12].

Pojęcie *emigracji* w uchwałach Drugiego Polskiego Synodu Plenarnego zostało ujęte z teologicznego punktu widzenia. Ruchliwość ludzka będąca bardzo ważnym zjawiskiem dla współczesnego świata, ma znaczący wpływ na życie poszczególnych osób jak i całych społeczeństw, w tym również społeczności Kościoła[13]. Zauważenie wpływu emigracji na doskonalenie życia duchowego człowieka sprawiło, że w teologii wyodrębniła się dyscyplina interesująca się tym zjawiskiem zwana teologią emigracji[14]. Redakto-

---

[9] DPZG, 1.

[10] Wydaje się, że chochlik drukarski przyczynił się do błędnego podania – w uchwałach Synodu – nazwy przytoczonych dokumentów. Zob. Paweł VI, *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura"* z 15 sierpnia 1969, *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale* (odtąd: AAS) 61 (1969), ss. 601-603; Kongregacja Biskupów, *Instrukcja „De pastorali migratorum cura"* z 22 sierpnia 1969, AAS 61 (1969), ss. 614-643.

[11] DPZG, 2.

[12] Tamże, 1.

[13] J. Beyer, *Mobilità umana e vita ecclesiale*, w: *Studi interdisciplinari sulla mobilità umana, Orizzonti pastorali oggi*, Padova 1987², s. 13.

[14] Zob. A. Woznicki, *Journey to the unknown. Catholic doctrine on ethnicity and migration*, San Francisco 1982.

rzy uchwał Synodu – korzystając z osiągnięć tej dziedziny wiedzy – prezentują teologiczne ujęcie tego zjawiska „rozbudowując pojęcie: *emigracji*"[15].

Migracje w Starym Testamencie[16] wskazują, że dzieje Narodu Wybranego tworzą wędrówki Abrahama i jego potomstwa, aż do utrwalenia się w ludzkiej świadomości, że życie na ziemi nie trwa wiecznie i: *jesteśmy pielgrzymami... i przechodniami, jak byli wszyscy przodkowie nasi* (1 Krn 29, 15)[17]. W uchwałach Synodu emigracja rozumiana jest jako dzieje narodu, społeczności, której członkowie emigrują: na pewien czas lub na stałe, z powodów ideowych czy ekonomicznych, jak również ideowo-ekonomicznych[18].

Emigracja z powodu prześladowań stała się udziałem Chrystusa podczas ucieczki do Egiptu oraz Jego Mistycznego Ciała – Kościoła, gdy *wybuchło wielkie prześladowanie w Kościele jerozolimskim* (Dz 8, 1). Emigracja jest symbolem pielgrzymującego Kościoła i przypomina Ludowi Bożemu: *nie mamy tutaj trwałego miasta, ale szukamy tego, które ma przyjść* (Hbr 13, 14)[19].

Duszpasterstwo w języku emigranta winno odbywać się z tej racji, że Kościół głosi wielkie dzieła Boże ludom: *ze wszystkich narodów pod słońcem,..* i każdy słyszy przepowiadanie w swoim... *własnym języku* (Dz 2, 5-6). Emigracja jest więc rozumiana jako objawianie się Kościoła światu w jedności wiary, posługującego się wszystkimi językami[20].

Jedność w Chrystusie sprawia, że Kościół objawia się światu w jedności wiary, ale także w wielości i różnorodności kultur i języków umiejętnie asymilując różne kultury, jednak nie traci niczego ze swej istoty, pozostając w jedności wiary, pod jednym pasterzem, Biskupem Rzymu, uosobieniem i ostoją jedności. We współczesnym świecie jeden Kościół gromadzący wiernych każdego ludu i narodu, – także tych, którzy opuścili swoją ojczyznę i żyją wśród obcych –

---

[15] DPZG, 3-7.

[16] Wydaje się, że w omawianym dokumencie, podczas prac redakcyjnych nastąpiło przesunięcie tytułów poszczególnych numerów uchwał, bowiem tytuły nie zawsze odpowiadają treści numerów. Por. *Projekty dokumentów synodalnych. Duszpasterstwo polskie za granicą*, Kurier Synodalny 3 (60)/99, s. 55.

[17] DPZG, 3.

[18] Por. F. Gioia, *L'accoglienza dell straniero nel mondo antico*, Roma 1986; G. Denesi, S. Garofalo, *Migrazioni e accoglienza nella Sacra Scrittura*, Padova 1987.

[19] DPZG, 4.

[20] Tamże, 5.

stanowi wymowny przykład życia w pokoju, zgodzie i jedności ludzi różnych ras, plemion i języków[21].

Zobowiązanie do gościnności – charakteryzujące zjawiska emigracji opisane w Piśmie Świętym – głęboko zakorzeniło się w polskiej tradycji. Gościnność nie jest tylko jednostronnym czynieniem dobra, związanym z obdarowywaniem gościa, ponieważ goszczący – w Biblijnych opisach – otrzymuje często więcej niż sam darował[22].

Emigranci sponsorami, bowiem Biblijne zobowiązanie do gościnności odnosi się nie tylko do kraju osiedlenia się emigrantów i Kościoła lokalnego, który ich przyjmuje, ale emigranci wielokrotnie okazują wielkoduszność udzielając pomocy tym – którzy tak jak oni – zmuszeni byli do opuszczenia własnej Ojczyzny[23].

W uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego jest obecnym zjawisko emigracji, zaś na jego przedstawienie zostało wypracowane jego własne pojecie. *Emigracja* została zdefiniowana opisowo w oparciu o historię polskiej emigracji, poddaną analizie poszczególnych dziedzin wiedzy ludzkiej. Wypracowane w ten sposób pojęcie *emigracji* zostało następnie „dopełnione obrazami" nauczania Kościoła oraz oryginalnym teologicznym spojrzeniem na to zjawisko. Rodzi się, zatem pytanie: jakie problemy wiążą się z *emigracją* rozumianą w synodalnym znaczeniu tego pojęcia?

2. Zagadnienia duszpasterstwa polskiego za granicą

Fakt, że w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego znajduje się oddzielny dokument poświęcony duszpasterstwu polskiemu za granicą wskazuje, że Kościół w Polsce nie pomijając świeckich aspektów zjawiska emigracji jest zainteresowany przede wszystkim jej religijną stroną i problemami wszechstronnej opieki duszpasterskiej nad Polakami żyjącymi poza granicami Ojczyzny. Całość problematyki duszpasterstwa polskiego za granicą – przedstawiona w uchwałach Synodu – została podzielona na dwie części: opis duszpasterstwa emigracyjnego oraz duszpasterstwo Polaków na Wschodzie. Powstaje jednak pytanie: jakie szczegółowe problemy duszpasterstwa polskiego za granicą zostały poruszone w uchwa-

[21] Tamże.
[22] Tamże, 6.
[23] Tamże, 7.

łach Synodu? Aby uzyskać odpowiedź przyjrzyjmy się poszczególnym częściom uchwał.

2.1. Stan duszpasterstwa emigrantów

Po przedstawieniu zjawiska emigracji z punktu widzenia teologii, uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego opisując polskie duszpasterstwo emigracyjne omawiają jego dziesięć charakterystycznych cech tj.: elementy patriotyczne w liturgii, znaczenie tradycyjnej pobożności, próby ujednolicenia form kultu, elementy religijności ludowej, apostolski wymiar emigracji, język ojczysty w liturgii, emigracja zarobkową, małżeństwa mieszane, trudności organizacyjne, rola organizacji laikatu.

Elementy patriotyczne w liturgii charakteryzujące duszpasterstwo polskie za granicą pojawiały się w okresie zaborów – rusyfikacji i germanizacji – kiedy jedynym miejscem publicznego posługiwania się językiem polskim były kościoły podczas tradycyjnych polskich nabożeństw odprawianych oprócz liturgii sprawowanej po łacinie. Modlitwy za zmarłych – szczególnie poległych w walce o wolność Ojczyzny – oraz obchody rocznic znaczących wydarzeń w historii Polski wytworzyły nurt pobożnościowy – charakteryzujący polską emigrację – określany mianem *religijności patriotycznej*[24]. Pojawiła się swoistego rodzaju sakralizacja wydarzeń związanych z historią narodu polskiego, jak np.: obchody Konstytucji 3-go Maja. *Religijność patriotyczna*, upamiętniająca rocznice narodowe, gromadzi przy kościele licznych polskich emigrantów. Negatywem tej religijności bywa czasami brak formacji doktrynalnej, może też brak autentycznych osobistych przekonań religijnych, co w konsekwencji może prowadzić z jednej strony do masowego uczestniczenia w nabożeństwach w kościele z równocześnie niskim poziomem moralnym w życiu codziennym[25].

Znaczenie tradycyjnej pobożności jest kolejną cecha duszpasterstwa polonijnego. Wyjeżdżający z ojczyzny – *zabierali ze sobą* całą spuściznę duchową i kulturową – organizowali życie religijne w miejscach osiedlenia według zwyczajów miejsca pochodzenia[26].

---

[24] Tamże, 8.

[25] Sz. Wesoły, *Kościół polski wobec emigracji*, Głos Seminarium Zagranicznego (odtąd: GSZ) 3/1994, s. 5.

[26] DPZG, 9.

Spotkanie się tradycyjnej pobożności polskich emigrantów z wzorcami religijności kraju ich osiedlenia wywoływało wiele spięć. Niemniej jednak wiara katolicka była ratunkiem dla tych, którzy nagle znaleźli się w zupełnie obcym dla siebie świecie, bez wielkich zasobów, nieraz bez umiejętności czytania i pisania[27].

Próby ujednolicenia form kultu w Kościele lokalnym poprzez nakazywanie emigrantom dostosowania się do miejscowych obrzędów oraz zakazywanie praktykowania ich tradycyjnych obrzędów i form pobożności było niejednokrotnie przez nich rozumiane jako zamach na ich religijność w ogóle; przyjmowane jako krzywda, tym boleśniejsza, że wyrządzali ją ludzie Kościoła, zaś emocjonalna religijność Polaków wzmagała poczucie krzywdy[28]. Prowadziło to do bolesnego w skutkach rozdarcia w zewnętrznych formach duszpasterstwa emigrantów, a nawet do konfliktów wewnętrznych[29].

Elementy religijności ludowej należy pielęgnować i roztropnie wprowadzać w nią młode pokolenie, tak jednak, aby nie stwarzać sytuacji konfliktowych między polskim duszpasterstwem a lokalnym Kościołem. Integracja polskiego emigranta powinna również prowadzić do stopniowego przenikania wartości jemu właściwych w życie społeczno-religijne gościnnej społeczności[30]. W polskim duszpasterstwie emigracyjnym duże znaczenie ma tzw. religijność ludowa, związana z obyczajowością, powstałą wokół roku liturgicznego – np. opłatek, Boże groby, święcone, Boże Ciało, nabożeństwa majowe i październikowe, pielgrzymki, dzień zaduszny. Ta ob-

---

[27] *Kościół katolicki ostoją wychodźtwa polskiego. Referat Dr. Smykowskiego w czasie akademji na Jasnej Górze w dniu 15 sierpnia 1934 r.* w: T. Kubina (red.), *Cud wiary i polskości wśród wychodźtwa polskiego*, Częstochowa 1935, s. 53.

[28] DPZG, 10.

[29] Np.: Polski Narodowy Kościół Katolicki powstał w okresie, gdy emigranci polscy rozpoczynali dopiero swój proces przygotowawczy do rzeczywistości amerykańskiej i w pierwszej fazie rozwoju był wyrazem protestu – poprzez manifestacje polskości – przeciwko asymilacji w warunkach anglokonformizmu. Rozwijał się natomiast i stabilizował w latach międzywojennych, gdy okazało się, że nadzieje na masową reemigrację do Polski były złudne, a instytucje polonijne w USA zmieniły dawne hasło: *Wychodźstwo dla kraju* na nowe i zaskakujące dla wielu: *Wychodźstwo dla wychodźstwa*. Zob. H. Kubiak, *Współczesne tendencje rozwojowe Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w USA*, Przegląd Polonijny 6 (1980), z. 4, s. 6.

[30] J. Bakalarz, *Integracja emigrantów według nauczania biskupów polskich*, On the Move 46 (1985), s. 166; por. W. Necel, *Integracja społeczno-religijna polskiego emigranta w posłudze duszpasterskiej chrystusowca (Schemat refleksji na początku XXI wieku)*, Seminare 18 (2002), s. 398.

rzędowość i religijność łączy ludzi, sprawia, że mają okazję do spotkań w kościele i parafii, szukają kontaktu z duszpasterzem. Religijność ludowa i obyczajowość z racji związku z rokiem liturgicznym, służą pogłębieniu prawd wiary, prowadzą do ubogacenia lokalnych wspólnot, które zapoznając się z innymi obyczajami, przyjmują je jako chrześcijańską wymianę darów, co jest widoczne np. w upowszechniającym się zwyczaju łamania się wigilijnym opłatkiem[31].

Apostolski wymiar emigracji jest coraz częściej podkreślany w nauczaniu Kościoła, bowiem głębokie życie religijne emigrantów – w środowiskach religijnie obojętnych i coraz szybciej dzisiaj sekularyzujących się – spełnia rolę ewangelizacyjną, budzi sumienia miejscowych wspólnot i uobecnia wśród nich Dobrą Nowinę[32]. Emigracja posiada podwójny wymiar apostolski, bowiem emigranci swoim życiem głoszą Ewangelię zarówno tym, którzy jeszcze jej nie poznali, jak i tym, z którymi tworzą Kościół partykularny. Emigranci zasiedlając nowe tereny wnieśli ze sobą nie tylko problemy, ale także dobra własnej kultury, tradycji i wyznawanej wiary, a więc obdarzyli pewnym bogactwem nie tylko goszczący ich naród, ale i lokalny Kościół[33].

Język ojczysty w liturgii, obchodzenie uroczystości istniejących tylko w polskim kalendarzu liturgicznym (np. Matki Bożej Królowej Polski, Matki Bożej Częstochowskiej, św. Stanisława Biskupa itp.) powinno być zharmonizowane z kalendarzem liturgicznym lokalnego Kościoła[34]. W zależności od miejscowych warunków w poszczególnych wspólnotach polskich za granicą – w mniejszym lub większym stopniu – liturgia, sprawowana jest w języku polskim. W związku z tym teksty liturgiczne są zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski, zatem w jakimś stopniu duszpasterstwo migracyjne jest inspirowane i zależne od Kościoła w Polsce. W ten sposób wiara jest przekazywana słowami, które rozumieją polscy emigranci, ale również rozwijana przez zasoby kultury i języka im właściwego[35].

---

[31] DPZG, 11.

[32] Tamże, 12.

[33] T. Winnicki, *Wystąpienie podczas XII Kongregacji II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Europie „Migracja wyzwaniem dla Kościoła"*, L'Osservatore Romano (wyd. polskie) 12 (1999), s. 42.

[34] DPZG, 13.

[35] Por. L. DePaolis, *Perspektywy duszpasterstwa wśród emigrantów u progu nowego tysiąclecia*, GSZ 1/2002, s. 20.

Emigracja zarobkowa – zauważa Synod – jest specyfiką polskiego duszpasterstwa za granicą. Ta kategoria emigrantów – zwłaszcza ludzi młodych, często dziewcząt, samotnych kobiet i mężczyzn lub osób, które zostawiają w Polsce rodzinę, małżonków – w dużej mierze emigrujących nielegalnie, aby zdobyte na emigracji środki materialne zużytkować w kraju wymaga szczególnej troski duszpasterskiej. Rozłąka teoretycznie czasowa, praktycznie przeciąga się czasem na kilka lat, co sprawia, że zawierane są nowe znajomości, prowadzące w konsekwencji do rozbicia małżeństw i rodzin. Pewnym problemem duszpasterstwa tej kategorii emigrantów jest fakt, że w strukturach duszpasterskich oczekują oni bardziej pomocy społecznej niż religijnej. Nie mniej jednak Synod podkreśla, że również w tej kategorii emigrantów jest wielu działaczy religijno-społecznych ubogacających placówki duszpasterskie nowymi formami przeżyć religijnych, opartych o ruchy kościelne[36].

Małżeństwa mieszane narodowościowo i wyznaniowo są charakterystyczną cechą duszpasterstwa polonijnego, znamionującą przeważnie młode pokolenia. Polonia, trwale zamieszkała w krajach osiedlenia, żyje w świecie dwóch kultur, co powoduje specyficzne problemy dotyczące rodziny, wychowania młodzieży i apostolstwa świeckich. Wymagają one od kapłana szczególnej troski, zwłaszcza, że bardzo często przy małżeństwach narodowościowo mieszanych dzieci mają trudności językowe. Ma to miejsce szczególnie wówczas, kiedy stroną polską i katolicką jest ich ojciec, a matka należy do innego wyznania religijnego i innej narodowości[37]. Emigracja sprzyja powstawaniu małżeństw mieszanych pomiędzy emigrantami i tubylcami, natomiast rzadziej pomiędzy emigrantami różnych grup etnicznych, niemniej jednak czynnikami komplikującymi życie takich małżeństw są: odrębności etniczno-kulturowe, a często również wyznaniowe czy religijne[38].

Trudności organizacyjne duszpasterstwa polonijnego polegają na niełatwym zadaniu: organizowania licznych spotkań w niedzielę – która i tak już jest wypełniona posługą liturgiczną oraz dojazdami do filialnych kościołów – a także urządzaniu różnego rodzaju spotkań indywidualnych i grupowych[39].

---

[36] DPZG, 14.
[37] Tamże, 15.
[38] J. Bakalarz, *Podstawowe problemy duszpasterstwa rodzin emigrantów*, Collectanea Theologica (odtąd: CT) 51 (1981), fasc. II, s. 166.
[39] DPZG, 16.

Poważnym problemem polskiego duszpasterstwa emigracyjnego jest rozproszenie terytorialne i duża odległość dzieląca skupiska polonijne. Natomiast w wielkich aglomeracjach miejskich trudno organizować spotkania w zwykłe dni tygodnia, uwzględniwszy czas pracy zawodowej i nauki w szkole. Ważnym elementem, który może być pomocnym w rozwiązywaniu tych trudności, są organizacje, zwłaszcza oparte o zasady apostolstwa świeckich[40]. Umożliwiają one spotkania w mniejszych grupach, w których może rozwijać się tak bardzo potrzebna działalność formacyjna. Mogą one służyć pomocą w organizowaniu spotkań przy kościele i mogą docierać tam, gdzie duszpasterzowi trudno byłoby nawiązać kontakty.

Rola organizacji laikatu jest niezastąpiona w polskim duszpasterstwie emigracyjnym[41]. Działalność organizacji laikatu ułatwia duszpasterzom rozwiązywanie takich problemów jak: rozproszenie wiernych w znacznej odległości od świątyni, skomplikowane sytuacje małżeńskie, anonimowość i bierność wiernych, brak przynależności do konkretnej wspólnoty parafialnej[42].

Jak wynika z powyższej relacji uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego prezentują pewien zarys problematyki duszpasterstwa polskiego za granicą. Wydaje się, że w tym zarysie zarówno wszyscy duszpasterze polscy za granicą, jak i wierni korzystający z ich posługi odnajdą szczegółowe kwestie dotyczące ich osobistego życia.

2.2. Duszpasterstwo Polaków na Wschodzie

W uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego – po ukazaniu stanu duszpasterstwa emigracyjnego – następuje opis duszpasterstwa Polaków na Wschodzie. Polaków, którzy nie opuszczając terytorium swojego rodzinnego kraju – stali się grupą osób określanych jako *wewnętrznie przesiedleni*[43] – a których faktyczna sytuacja była nawet gorsza niż tych, którzy emigrowali. Gdy w krajach b. Związ-

---

[40] Por. Sz. Wesoły, *Wytyczne odnośnie założeń w duszpasterstwie emigracyjnym. Wypowiedź na Zjeździe Rektorów PMK w Paryżu – 1971 r.* w: K. Mochlińska, Z. Wałaszewski (red.) *W służbie emigracji. 25 lat posługi pasterskiej Księdza Arcybiskupa Szczepana Wesołego Delegata Prymasa Polski dla duszpasterstwa emigracji*, Londyn 1994, s. 121.

[41] DPZG, 17.

[42] J. Walkiewicz, *Rola i zadania księdza wobec organizacji pozaparafialnych*, GSZ 2/1999, ss. 13-16

[43] R. Wieruszewski, *Konwencja genewska i prawa człowieka*, Z obcej ziemi 13 (2001), s. 9.

ku Radzieckiego zapanowała wolność religijna, widoczną stała się potrzeba opieki duszpasterskiej nad Polakami na Wschodzie[44]. W uchwałach Synodu wyszczególniono siedem grup problemów tego rodzaju duszpasterstwa, a mianowicie: dotknięcie przemocą, wiara w ukryciu, obecność polskich duszpasterzy na Wschodzie, odzyskiwanie świątyń, prawo do zachowania tożsamości, język ojczysty językiem wiary, przygotowanie duszpasterzy i sióstr zakonnych.

Dotknięci przemocą – jak Synod określa Polaków mieszkających na Białorusi, Litwie, Ukrainie, w Rosji i Kazachstanie – przez wiele lat byli pomijani całkowitym milczeniem. Po wojnie 1920 roku – w wyniku ustalenia nowych granic politycznych – poza wschodnią granicą Polski pozostały zamieszkujące tam duże liczebnie skupiska polskie. Inwazja sowiecka w 1939 roku i narzucone granice po II wojnie pozostawiły poza Polską wielu Polaków. Ich wywózki z tych ziem po 1939 r., w głąb Rosji objęły wielotysięczne rzesze. Powtórzyły się one również pod koniec działań wojennych i po ich zakończeniu[45].

Wiara w ukryciu była stylem religijnego życia Polaków za wschodnią granicą[46]. Polscy katolicy pomimo zamknięcia większości świątyń i drastycznych ograniczeń życia religijnego – dzięki ofiarnym kapłanom, ukrytym żeńskim zgromadzeniom zakonnym i ludziom świeckim – głównie kobietom w katolickich rodzinach – zachowały żywą wiarę i przywiązanie do Kościoła[47].

Polscy duszpasterze na Wschodzie wraz z kapłanami wielu innych narodowości realizują misje Kościoła i są świadectwem jego jedności na całym świecie[48]. Również wiele zgromadzeń zakonnych dostrzegło w duszpasterstwie Polaków mieszkających na Wschodzie *nową przestrzeń* ewangelizacji, bowiem należą oni do wiernych, którzy doświadczają cierpienia i ze względu na swoją szczególną sytu-

---

[44] A. Rams, *Dbać o zachowanie tożsamości religijnej i narodowej. Duszpasterstwo Polaków na Wschodzie* w: W. Lechowicz (red.), *W trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 214.

[45] DPZG, 18.

[46] Tamże, 19.

[47] Zob. К. Пожарский, *История Римско-Католической Церквив Российской Империи (XVIII-XXвв) в документах Российского государственного исторического архива*, Санкт-Петрбург – Варшава 1999.

[48] DPZG, 20.

ację nie są objęci zwykłym duszpasterstwem[49]. Po zmianach, które nastąpiły w Imperium Radzieckim po 1989 r., Kościół w Polsce niesie pomoc wiernym Kościoła w krajach b. ZSRR. Najważniejszą formą tej pomocy jest praca kapłanów, sióstr zakonnych i katechetów, którzy obejmują duszpasterstwo wiernych wszystkich narodowości, w tym Polaków. Praca nowo mianowanych pasterzy diecezji i administratur apostolskich, a także kapłanów diecezjalnych i zakonnych oraz sióstr zakonnych i wolontariuszy świeckich sprawiła, że z ruin zaczęły powstawać świątynie.

Odzyskiwanie świątyń, ich ofiarna odbudowa, a nierzadko i wznoszenie nowych jest świadectwem żywej wiary Polaków mieszkających na Wschodzie. Odradzające się tam życie religijne opiera się na tradycyjnej, polskiej kulturze religijnej i języku polskim[50]. Polska ludność na Litwie, Łotwie, Białorusi, Ukrainie i w Rosji zyskała prawa: *do swobodnego zachowania, rozwijania i wyrażania swojej tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej*[51].

Prawo do zachowania tożsamości odzyskali Polacy mieszkający za wschodnią granicą dzięki zawarciu przez Polskę – na początku lat dziewięćdziesiątych – traktatów o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z krajami sąsiadującymi na Wschodzie[52]. Polacy mieszkający na Wschodzie mają świadomość jak wielkie znaczenie w kształtowaniu tożsamości narodowej ich środowiska ma współpraca z duchowieństwem Kościoła rzymskokatolickiego[53].

Jednym z zewnętrznych przejawów tożsamości jest posługiwanie się językiem przodków. Ważną, a zarazem delikatną cechą katolickich wspólnot na Wschodzie jest ich charakter narodowy i – co ma z tym związek – posługiwanie się językiem danego narodu. Pewne napięcia mogą rodzić oczekiwania wiernych do sprawowa-

[49] Por. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja „Rozpocząć na nowo od Chrystusa. Odnowione zaangażowanie życia konsekrowanego w trzecim tysiącleciu"*, Poznań 2002, nr 36.

[50] DPZG, 21.

[51] Wydawnictwo Stowarzyszenia „Wspólnota Polska" rozpoczęło publikację serii: dokumentów prawnych dotyczących mniejszości narodowych w krajach b. ZSRR: zob. E. Jabłoński (red.), *Polacy na Ukrainie. Wybór dokumentów prawnych dotyczących mniejszości narodowych*, Warszawa 2000, t. I; A. Wierzbowska-Miazga (red.), *Polacy na Białorusi. Wybór dokumentów prawnych dotyczących mniejszości narodowych*, Warszawa 2001, t. II; D. Rzemieniewski (red.), *Polacy na Litwie. Wybór dokumentów prawnych dotyczących mniejszości narodowych*, Warszawa 2001, t. III.

[52] DPZG, 22.

[53] K. G., *II Zjazd Kongresu Polaków w Rosji*, Forum Polonijne 4 (1997), s. 14.

nia liturgii w ich ojczystym języku i przeciwstawne temu naciski władz lokalnych. Cechą szczególną niektórych polskich skupisk na Wschodzie jest nieznajomość języka polskiego lub nie posługiwanie się nim na co dzień, jednak przy zachowywaniu go w osobistym życiu religijnym i w kościele.

Język ojczysty językiem wiary. W tym stwierdzeniu Synod oddaje rzeczywistość Polaków na Wschodzie, utożsamiających się z narodowością polską *językiem serca*. W tym przypadku język jest uważany za najważniejszy znak ich tożsamości narodowej i duchowej odrębności w otaczającym ich środowisku, zaś zrozumienie tego stanu rzeczy ma zasadnicze znaczenie dla duszpasterstwa polskiego na tych ziemiach[54].

Jednakże duszpasterstwo prowadzone w języku polskim nie powinno polegać na mechanicznym przenoszeniu wzorców duszpasterstwa z Polski, ale raczej na harmonijnym łączeniu tych wzorców z wzorcami duszpasterstwa miejscowego[55].

Przygotowanie duszpasterzy i sióstr zakonnych do pracy na Wschodzie jest istotnym zadaniem, dlatego istniejące dotychczas formy przygotowania powinny być pogłębione i wzbogacone. Specyficzne warunki życia Polaków na Wschodzie wymagają szczególnej formacji ich duszpasterzy. Obok przygotowania językowego – według uchwał Synodu – powinna ona obejmować przede wszystkim znajomość tożsamości narodowej wiernych, ich specyficznej kultury religijnej, wyrażającej się w zachowaniu dawnych form pobożności oraz znajomość historii lokalnego Kościoła katolickiego i innych Kościołów. Stanowi to warunek owocnej inkulturacji Ewangelii i wypełniania powierzanej przez Kościół kapłanom i innym osobom, odpowiedzialnej misji duszpasterskiej i ewangelizacyjnej. Polacy na Wschodzie po latach ucisku religijnego, zapomnienia i pozbawienia opieki religijnej powinni być przedmiotem szczególnej troski duszpasterskiej i pamięci Kościoła w Polsce[56]. W komplementarnej wizji ewangelizacji poszczególnych osób zakonnych pracujących na Wschodzie całe ich życie jest rozumiane jako świadectwo ewangelizujące i chodzi nie tylko o podejmowanie przez nie

[54] DPZG, 23.

[55] J. Bakalarz, *Duszpasterstwo a tożsamość etniczna emigrantów*, Studia Polonijne 11 (1987), s. 172.

[56] DPZG, 24.

konkretnych inicjatyw duszpasterskich, ale przede wszystkim o życie na co dzień modlitwą i pracą[57].

Losy poszczególnych Polaków żyjących poza Polską – ukazane w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego – są pełne osobistych dramatów, jak również szans, jakie rodzi przed nimi emigracja. Dzieje polskiej emigracji, to w dużej mierze próba: zachowania języka, wiary, obyczaju, uważania za prawdziwą ojczyznę starego kraju i czynienia wszystkiego, by pozostać członkiem narodu, z którego łona się wyemigrowało[58]. Skutkiem życia poza Polską może być: bądź wyobcowanie ze środowiska kraju aktualnego zamieszkania, bądź całkowita asymilacja – pozyskanie nowej ojczyzny, bądź asymilacja ze świadomością swych etnicznych korzeni i próba jakiejś formy łączności ze starym krajem, bądź posiadanie dwóch ojczyzn. Kościół w Pölsce wyraża troskę o wszystkich Polaków mieszkających poza Polską i pragnie wobec nich pełnić posługę duszpasterską. Opis specyfiki i problemów polskiego duszpasterstwa emigracyjnego, jak i duszpasterstwa Polaków na Wschodzie, ukazuje stan świadomości Kościoła w Polsce dotyczący tego zjawiska. Przyjrzyjmy się zatem przepisom i zaleceniom II Polskiego Synodu Plenarnego mającym na celu rozwiązanie problemów duszpasterstwa polskiego za granicą.

3. Przepisy i zalecenia dla duszpasterstwa polskiego za granicą

Po ukazaniu zjawiska emigracji – w szczególności problemów z nim związanych – następuje część normatywna uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego. Dokonanie analizy przeszłości sprawia, że pełnym staje się obraz teraźniejszości i jej problemów oraz rozeznanie przyszłości[59]. *Przepisy i zalecenia* sprecyzowane w oparciu o analizę zjawiska polskiej emigracji, wypracowane w dyskusjach synodalnych – jako prawo Kościoła partykularnego w Polsce – mają być faktycznie regulatorem życia, a nie tylko posiadać war-

---

[57] Por. C. G. Andrade, *La nuova evangelizzazione nell' orizzonte dell' Europa postcristiana* w: A. Beghetto, *La nuova evangelizzazione e i religiosi*, Roma 1991, s. 38.

[58] Por. J. Ziółkowski, *Naród, Ojczyzna, państwo w ujęciu kard. A. Hlonda*, Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej 2 (1989), s. 16.

[59] E. Szymanek, *Wskazania pastoralne zawarte w przemówieniach Jana Pawła II do Polonii* w: R. Dzwonkowski, S. Kowalczyk, E. Walewander (red.), *Papież Jan Paweł II a emigracja i Polonia 1978-1989*, Lublin 1991, s. 124.

tość jedynie symboliczną[60]. Spójrzmy, zatem na uchwały Synodu jako na regulację prawną.

Przepisy kanoniczne regulują duszpasterstwo emigracyjne, które *jest częścią duszpasterstwa Kościoła powszechnego i może działać tylko w oparciu o jego ustawodawstwo*[61]. Uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego podkreślają zatem, że głównym założeniem działalności Kościoła jest uznanie emigranta jako podmiotu podlegającego prawom. Kościół wspiera emigranta w podtrzymywaniu jego wiary i kultury oraz dodaje otuchy w budowaniu więzi z Kościołem i społeczeństwem miejscowym dla uniknięcia anonimowości i izolacji. Zadanie Kościoła sprowadza się głównie do posługi duszpasterskiej. Duszpasterstwo emigrantów ma charakter specjalny, gdyż uwzględnia potrzeby duchowe ludzi innego pochodzenia, języka i kultury. Otacza ono specjalną troską tych wiernych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów lub całkowicie są jej pozbawieni[62], bowiem *wiernym przysługuje prawo [...] podążania własną drogą życia duchowego, zgodną jednak z doktryną Kościoła*[63]. Zatem racją funkcjonowania duszpasterstwa emigrantów jest ich prawo do własnej tradycji kulturowej, które nakłada obowiązek zapewnienia im opieki duszpasterskiej, bowiem Ewangelia ma być głoszona ludziom *w sposób odpowiedni i przystosowany do ich mentalności*[64]. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r. określa status prawny wszystkich wiernych w Kościele[65], zatem emigrant posiada prawo do specjalnej opieki duszpasterskiej widziane w szerszym kontekście uprawnień jako człowiek, natomiast w kontekście kościelnym jako ochrzczony.

---

[60] Por. R. Sobański, *Prawo jako wartość*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 42 (1999) nr 3-4, s. 18.

[61] DPZG, 25.

[62] Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus"* w: *Konstytucje Dekrety Deklaracje Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, nr 18.

[63] *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Libreria Editrice Vaticana M DCCCC LXXXIII, can. 214

[64] Tamże, can. 248.

[65] *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, Typis Polyglottis Vaticanis 1967, nn. 6-7; zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Libreria Editrice Vaticana M DCCCC LXXXIII, cann. 204-223.

W uchwałach Synodu sprecyzowano, że *obecnie obowiązujące przepisy kanoniczne, to: Motu prorpio papieża Pawła VI „De pastorali migratorum cura" wraz z „Instrukcją Kongregacji dla spraw Biskupów" o opiece duszpasterskiej nad migrantami*[66]. Jednak podane autorstwo dokumentów i ich nazwy nie są precyzyjne[67]. Wymieniona instrukcja oraz – nie określone w uchwałach Synodu co do nazwy – *poprzednio wydane dokumenty*[68] *świadczą o wielkim zainteresowaniu i trosce Kościoła problemem duszpasterstwa migrantów*[69].

W dokumentach Kościoła – nie wymienionych z nazwy w uchwałach Synodu – odnajdujemy koncepcję emigranta z punktu widzenia duszpasterskiego określanego mianem: *wierny*, który znajduje zamieszkanie poza własną ojczyzną albo poza własną wspólnotą etniczną i z tego powodu potrzebuje specyficznej opieki duszpasterskiej ze strony kapłana posługującego się tym samym językiem, bowiem nie jest w stanie korzystać ze zwykłej opieki duszpasterskiej. W uchwałach Synodu skupiono się na prawodawstwie specjalnym dotyczącym zjawiska migracji, natomiast nie zauważono regulacji

---

[66] DPZG, 25.

[67] Trzy razy w DPZG (nr 2 i 25 oraz Przypisy: [1] Por. Paweł VI, Instrukcja *De pastorali migratorum cura*, 11.) zostały błędnie podane autorstwo lub nazwy dokumentów. Właściwe nazwy dokumentów zob. przypis 9.

[68] Wśród dokumentów Kościoła Powszechnego dotyczących zjawiska migracji szczególne znaczenie mają: Pius XII, *Konstytucja apostolska „Exsul Familia"* (odtąd: EF), AAS 44 (1952), ss. 649-704; Paweł VI, *Motu proprio „Ecclesiae Sanctae"*, AAS 58 (1966), ss. 757-787; Paweł VI, *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura"*, AAS 61 (1969), ss. 601-607; Kongregacja do Spraw Biskupów, *Instrukcja „De pastorali migratorum cura"* (odtąd: DPMC) AAS 61 (1969), ss. 614-643; Papieska Komisja do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów, *Dekret „Pro materna"*, AAS 74 (1982), ss. 742-745, ponadto należy zauważyć, że *Kodeks Prawa Kanonicznego* oraz *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich* zawierają regulacje dotyczące zjawiska migracji.

Natomiast do tej pory zostały opublikowane dwa znaczące opracowania zbiorów dokumentów Kościoła dotyczących zjawiska migracji:

Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni del Turismo Vaticano, *Chiesa e mobilità umana. Documenti della Santa Sede dal 1883 al 1983*, a cura di G. Tassello e L. Favero, Centro Studi Emigrazione Roma 1985, ss. XLIX + 1043.

Fondazione Migrantes della Conferenza Episkopale Italiana, *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni. Documenti magisterali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000)*, a cura di G. Tassello con la collaborazione di L. Deponti e M. Guidotti, Edizioni Dehoniano Bologna 2001, ss. 1842.

[69] DPZG, 25.

prawa powszechnego[70]. W uchwałach Synodu brak również bezpośredniego odniesienia do *Kodeksu Prawa Kanonicznego*[71] i *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*[72], których kanony również regulują duszpasterstwo emigrantów[73], chociaż kodeksowego zainteresowania tą dziedziną życia kościelnego należy szukać nie tyle w lekturze pojedynczych kanonów – które są liczne i ważne – co w eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Zatem – o czym Synod nie wspomina – podstawa prawna specjalistycznej posługi duszpasterskiej wobec emigrantów ostatecznie ma charakter eklezjalny[74], natomiast – co Synod podkreśla – posługa duszpasterska wobec polskich emigrantów jest włączona w porządek kanoniczny Kościoła. Takie ujęcie duszpasterstwa polskiego za granicą wskazuje na nadrzędny cel Synodu, jakim było pastoralne odrodzenie rzeczywistości kościelnych w Polsce[75], również w znaczeniu *Polska poza Polską*.

Troska o duszpasterstwo emigrantów jest działaniem całego Ludu Bożego z uwzględnieniem, szczególnych zadań, jakie wypełniają: kapłani, osoby konsekrowane i ludzie świeccy[76]. Jest to działalność uporządkowana i zinstytucjonalizowana, którą prowadzi się w stosunku

---

[70] Pierwszym postanowieniem prawodawstwa powszechnego nakazującym organizować specjalną opiekę duszpasterską nad emigrantami, była uchwała Soboru Laterańskiego (1215), kan. 9 (zob. J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. XXII, kol. 998).

[71] Zob. np.: A. Orczykowski, *Problemy migracji w Kodeksie Jana Pawła II*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 39 (1996) nr 1-2, ss. 157-172.

[72] Zob. np.: G. Holkenbrink, *Die rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral. Eine rechtshistorische und rechtssysematische Untersuchung*, Vatikan 1995, ss. 283-291.

[73] W uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego nie zastosowano np.: kodeksowego pojęcia: *kapelan* (*Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Pallotinum 1984, kan. 564), zatem pominięto istnienie instytucji znaczącej dla duszpasterstwa migrantów – de facto również w duszpasterstwie polskich emigrantów – usankcjonowanej w prawie powszechnym Kościoła w kan. 568 tegoż Kodeksu: *W miarę możności należy mianować kapelanów dla tych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, a więc dla emigrantów, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróż morską*; Zob. P. Fanto, *Il nuovo Codice di Diritto Canonico e la pastorale della mobilità umana*, Servizio Migranti 19 (1983), ss. 416-418.

[74] J. Beyer, *Fondamento ecclesiale della pastorale dell' emigrazione*, On the Move 9 (1979) nr 27, ss. 85-116.

[75] J. Dudziak, *Pastoralny aspekt II Polskiego Synodu Plenarnego ze szczególnym uwzględnieniem nowej ewangelizacji* w: S. Tymosz (red.), *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 24 października 2001 r. w Lublinie*, Lublin 2001, s. 157.

[76] DPZG, 25.

do emigranta postrzeganego jako jednostkę, ale również jako wiernego stanowiącego wspólnotę Ludu Bożego. Kościół preferuje zasadę, aby każdy naród miał swoich własnych duszpasterzy.

Narodowość duszpasterzy jest bardzo ważnym czynnikiem skuteczności duszpasterstwa emigracyjnego, gdyż kapłani tej samej narodowości co migranci znają nie tylko język emigrantów, ale również kulturę, obyczaje i tradycję[77]. Zatem dla emigrantów katolickich – wyrwanych z ich naturalnych środowisk – konieczna jest posługa kapłanów rodzimych, aby podtrzymywać i utwierdzać ich w wierze i w życiu chrześcijańskim[78]. Wymienione – w uchwale Synodu Plenarnego – *narodowość, znajomość języka, kultury, obyczajów, tradycji* winny być uzupełnione znajomością kultury i historii kraju pełnienia posługi duszpasterskiej, znajomości przepisów prawnych, struktur politycznych, społecznych, gospodarczych, języka, aby można było prowadzić dialog z miejscową społecznością kościelną i świecką[79]. Duszpasterz tej samej narodowości co migranci ma być dla emigrantów osobowym wzorem psychologicznego, językowego, kulturowego i kościelnego przystosowania się do środowiska zamieszkania[80].

W celu zapewnienia emigrantom odpowiedniej liczby duszpasterzy Synod zaleca zawieranie umowy, a przynajmniej doprowadzenie do uzgodnień między Kościołem pochodzenia emigrantów (*a quo*) – który powinien takich duszpasterzy wysłać – oraz Kościołem ich osiedlenia (*ad quem*), który ich przyjmuje i angażuje. Konferencje Episkopatów działając na mocy wcześniejszych ustaleń[81] powinny objąć każdorazowo potrzeby wiernych, którzy ze względu na warunki życia i po-

---

[77] Tamże, 26.

[78] Por. Synodus Episcoporum X Coetus Generalis Ordinarius, *Biskup Sługą Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata. Instrumentum laboris*, Watykan 2001, nr 130.

[79] S. Budyn, *Towarzyszyć będącym w drodze. Duszpasterstwo polskie za granicą* w: W. Lechowicz (red.), *W trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 208.

[80] J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Poznań 1992, s. 190.

[81] Np.: Przewodniczący Episkopatów Niemiec – kard. Karl Lehmann – i Polski – kard. Józef Glemp – podpisali 17 września 2001r. w Warszawie dokument: *Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech* określający zasady opieki duszpasterskiej nad Polakami przebywającymi czasowo w Niemczech i osobami posługującymi się językiem polskim na stałe mieszkającymi w Niemczech, którzy chcą zachować swoje dziedzictwo religijne i kulturowe. Zob. Biuletyn Stowarzyszenia *Wspólnota Polska* 10 (2001) nr 109, ss. 17-19.

chodzenie nie są w dostatecznym stopniu objęci opieką duszpasterską Kościoła lokalnego. Szczególnie w przypadku, gdy liczba duszpasterzy emigrantów tej samej narodowości jest znaczna zalecane jest utworzenie stanowiska delegata dla misjonarzy, jako koordynatora duszpasterstwa w kraju osiedlenia i łącznika między misjonarzami a Komisją Migracji Episkopatu[82]. Delegatem narodowym jest specjalny kapłan, który w oparciu o prawo powszechne Kościoła ma na uwadze sprawy zespołu misjonarzy migrantów określonej grupy etnicznej w danym kraju[83]. W polskim duszpasterstwie emigracyjnym na określenie delegata dla misjonarzy – instytucji ustanowionej Piusa XII konstytucją apostolską *Exsul Familia*[84] – używa się terminu: *rektor*. Rektor Polskiej Misji Katolickiej – w danym kraju pobytu Polaków[85] – po uzgodnieniu między episkopatami koordynuje działalność duszpasterstwa oraz jest przedstawicielem całego duszpasterstwa polskiego[86] w stosunku do episkopatu kraju zamieszkania i wobec poszczególnych diecezji[87].

Duszpasterstwo emigracyjne nie jest jakąś *partyzantką*, podstępem, rozbijaniem jedności, lecz koniecznością, zwłaszcza obecnie, gdy litur-

---

[82] DPZG, 26.

[83] Zob. J. Bakalarz, *Prawne stanowisko delegata dla misjonarzy migrantów*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 30 (1983), z. 5, s. 105.

[84] EF, nr 18-23.

[85] W DPZG Aneks, 3 została przedstawiona organizacja duszpasterstwa polonijnego w poszczególnych krajach świata z wyszczególnieniem Polskich Misji Katolickich. Przestawione dane – pomimo uwzględnienia roku ich publikacji – wydają się jednak nieprecyzyjne i niekompletne. Np.: odnotowano fakt, że w Anglii Rektor Misji jest Wikariuszem-Delegatem biskupów angielskich dla duszpasterstwa polskiego, natomiast pominięto fakt, iż strukturalnie jest to Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii; nie zauważono obecności Polaków na Węgrzech i duszpasterstwa polonijnego prowadzonego między innymi w Budapeszcie; we Włoszech skoncentrowano się na duszpasterstwie w kościele polskim w Rzymie i Polakach z całej Italii utrzymujących kontakt z tamtejszym duszpasterzem, natomiast pominięto systematycznie prowadzone duszpasterstwo między innymi w: Neapolu i Mediolanie, itd.; por. Z. Rakiej, *Raport o stanie duszpasterstwa polskiego w świecie (bez uwzględnienia Wschodu)*, GSZ 5/2002, s. 13-28.

[86] Wyjątek stanowi Rektor Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, który jest Wikariuszem Delegatem (Vicar General for Poles) biskupów angielskich dla duszpasterstwa polskiego. Szerzej na ten temat: zob. Sz. Wesoły, *Podwójna jurysdykcja dla Polaków w Anglii. Z dziejów emigracji polskiej w W. Brytanii*, Duszpasterz Polski Zagranicą 2 (1991), ss. 213-229; Natomiast w USA i Kanadzie nigdy nie istniały Polskie Misje Katolickie, gdyż duszpasterstwo polskie zorganizowane w parafiach etnicznych weszło w struktury Kościoła w tych krajach i podlega wyłącznie miejscowej hierarchii. Zob. E. Sakowicz, *Polskie Misje Katolickie*, CT 68 (1998), nr 3, s. 170.

[87] Por. Sz. Wesoły, *Łączy nas kultura chrześcijańskiej Polski*, Londyn 1996, s. 19.

gia sprawowana w języku narodowym winna być opracowana zgodnie z tradycją kulturalną kraju. Nie jest to jedynie problem języka, ale całej kultury i spuścizny duchowej[88]. Stąd też pochodzi naturalne przejście do opieki ze strony kapłana znającego ten sam język co emigrant. Ten ostatni w gruncie rzeczy, z powodu swej osobistej sytuacji, nie jest w stanie skorzystać z tych instytucji, które Kościół normalnie przewiduje dla opieki duszpasterskiej swoich wiernych, a więc z parafii i kapłanów, którzy nimi kierują, ponieważ nie posługują się one językiem emigranta. Stąd wywodzi się źródło dyspozycji, aby duszpasterstwo emigrantów powierzono kapłanom ich narodowości.

Przejściowy charakter duszpasterstwa migrantów zapisany w przepisach i zaleceniach II Polskiego Synodu Plenarnego ma swoje źródło w nauczaniu Kościoła. Duszpasterska troska o emigrantów ze swej natury jest czasowa, choć obecnie nie określa się jej końcowego terminu. Uchwały Synodu nie zacieśniają duszpasterstwa polskich emigrantów tylko do pierwszego pokolenia, ale podkreślają, że ma ono trwać tak długo, jak wymaga tego potrzeba. Chociaż w ustawodawstwie Kościoła duszpasterstwo migrantów traktowane jest jako przejściowe ów stan przejściowy może trwać kilka pokoleń. Proces ten nie powinien jednak być ani przyśpieszany, ani zatrzymywany tym bardziej, że integracja na płaszczyźnie duchowej przebiega inaczej niż w rzeczywistości czysto ziemskiej[89]. Z duszpasterskiego punktu widzenia o tym czy ktoś jest emigrantem decyduje jego *zapotrzebowanie* na specjalną opiekę religijną. Emigrantami – z racji etnicznego pochodzenia w zależności od różnych warunków i okoliczności – mogą, więc być przybysze oraz ich potomkowie w pierwszym, drugim, a nawet dalszych pokoleniach[90]. Fenomen emigracji nie kończy się z pierwszym pokoleniem i chociaż potomkowie pierwszego pokolenia nie są już emigrantami w ścisłym tego słowa znaczeniu, jednak często w swoim życiu codziennym wzrastają w kulturze ojców. Należąc do społeczności przestrzegają jej zwyczajów i utrwalają identyfikacje z tradycyjnym zespołem wzorów i wartości potwierdzanym w zacho-

---

[88] Sz. Wesoły, *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego* w: K. Mochlińska, Z. Wałaszewski (red.), *W służbie emigracji. 25 lat posługi pasterskiej księdza arcybiskupa Szczepana Wesołego delegata Prymasa Polski dla duszpasterstwa emigracji*, Londyn 1994, ss. 70-71.

[89] DPZG, 27.

[90] A. Perotti, *Assistance pastorale des migrantes*, Monitor Ecclesiasticus 95 (1970), ss. 59-60.

waniach i postawach otoczenia – zarówno polonijnego jak i miejscowego – z którym pozostają w bezpośrednim kontakcie[91]. Wszystko to stanowi swoistą spuściznę duchową myśli, tradycji i kultury, która trwa w kolejnych pokoleniach. Doświadczenie Kościoła w Polsce wykazuje, że nie tylko drugie pokolenie emigracyjne, ale często i dalsze pokolenia domagają się specjalnego duszpasterstwa[92].

Troska duszpasterska o emigrantów jest z natury swej tymczasowa, nawet jeśli prawo nie ustanawia w sposób jednoznaczny żadnego terminu końcowego. Struktura organizacyjna duszpasterstwa nie jest zastępcza, ale złączona z duszpasterstwem terytorialnym, ponieważ Kościół ma na uwadze, że wcześniej czy później ustaną motywy jej powołania. Język i kultura, będące podstawowym motywem istnienia określonego duszpasterstwa etnicznego, nie mają wartości same w sobie, ale stanowią rodzaj pobudzania wiary i wzrostu w niej. Duszpasterstwo dla emigrantów nie rodzi się jako instrument w celu zachowania kultury lub języka danego narodu; bierze tylko pod uwagę język i kulturę określonej wspólnoty i prowadzi działalność zbawczo-duchową poprzez te elementy i z szacunku do nich. Działalność duszpasterska nie jest prowadzona, aby utrzymać przy życiu daną wspólnotę językową czy kulturową. Nie wchodzi to w zadania i cele Kościoła.

Polonia w wielu krajach świata stanowi integralną część wspólnoty kościelnej krajów zamieszkania, jednak jej życie duchowe opiera się nadal na polskiej kulturze religijnej wyniesionej z Ojczyzny. Kościół w Polsce odpowiadając na duchowe potrzeby Rodaków żyjących poza granicami kraju organizuje dla nich specjalne duszpasterstwo. Troska Kościoła w Polsce o wiernych żyjących poza granicami Ojczyzny ma bardzo bogatą historię i jej efektem jest między innymi działalność wyspecjalizowanych instytucji, spośród których w uchwałach Synodu zostały wymienione: Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji w Rzymie, Komisja Duszpasterstwa Episkopatu ds. Polonii i Rektoraty Polskich Misji Katolickich[93] w poszczegól-

---

[91] E. Morawska, *Rola społeczności lokalnej w podtrzymywaniu etnicznych postaw i zachowań – próba interpretacji*, Przegląd Polonijny 4 (1978), z. 3, s. 47.

[92] DPZG, 2.

[93] Pierwsza PMK powstała w 1836 r. w Paryżu, druga w 1894 w Londynie, trzecia w 1926 w Belgii, zaś po II wojnie światowej w Holandii, Szkocji, Szwajcarii, Szwecji, Danii, Hiszpanii, Niemczech, Argentynie, Chile, Brazylii, Australii (obejmująca Nową Zelandię). Natomiast PMK nie powstały w USA i Kanadzie, gdyż duszpasterstwo pol-

nych krajach[94]. Nie są to sporadycznie działające instytucje, ale tworzą one strukturę opieki duszpasterskiej nad polskimi emigrantami. W ramach ustawodawstwa kościelnego istnieją różne możliwości tworzenia struktur duszpasterskich, jednak zawsze są one związane z ustawodawstwem Kościoła i jemu podlegają. W duszpasterstwie migrantów zgodnie z obowiązującym prawem specjalnym oraz praktyką Kościoła istnieją struktury funkcjonujące na trzech płaszczyznach organizacji kościelnej: uniwersalnej, krajowej i diecezjalnej[95]. Struktury opieki duszpasterskiej nad emigracją – na płaszczyźnie ogólnopolskiej – utworzone przez Prymasa Polski kard. Augusta Hlonda sprawdziły się przez całe dziesięciolecia mimo zmieniających się okoliczności i bardzo różnych warunków osiedlenia.

Polonia wyraża wielkie uznanie i wdzięczność Kościołowi w Polsce za wielką, historyczną rolę w zachowaniu przez Polonię i Polaków za granicą wiary i duchowego dziedzictwa kraju pochodzenia[96].

Duszpasterstwo ostoją wierności, zaś zorganizowanie jego struktur na Zachodzie przyczyniło się do utrzymania przy Kościele wielkich rzesz Polaków, którzy pozostali mu wierni w świecie coraz bardziej otwartym na wpływy niechrześcijańskie. W wielości działań duszpasterskich Synod podkreśla znaczenie funkcjonowania takich instytucji jak: Centralny Ośrodek Duszpasterstwa w Rzymie, kierowany przez delegata Księdza Prymasa we współpracy z Komisją ds. Duszpasterstwa Emigracji Konferencji Episkopatu Polski. Synod nie tylko podkreśla znaczenie działania tych instytucji, ale również zaleca, aby dołożyć starań, by utworzone struktury utrwalić i wzmocnić[97].

Polacy mieszkający za granicą wyrażają uznanie i wdzięczność Delegatowi Prymasa Polski do spraw Duszpasterstwa Emigracji[98]

---

skie zorganizowane tam w parafiach narodowych weszło od początku w struktury Kościoła lokalnego i podlega wyłącznie miejscowej hierarchii kościelnej. Zob. *Polskie Misje Katolickie* w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1996, t. 5, s. 228.

[94] DPZG, 28.

[95] Por. V. De Paolis, *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, Ius Canonicum, 43: 2003 nr 85, s. 29-30.

[96] *Uchwały i rezolucje II Zjazdu Polonii i Polaków z Zagranicy przyjęte na posiedzeniu plenarnym w dniu 1 maja 2001* (odtąd: UZP), 1 w: *Księga II Zjazdu Polonii i Polaków z Zagranicy*, Warszawa 2001, ss. 21-33.

[97] DPZG, 29

[98] Kard. Stefan Wyszyński chcąc lepiej zaradzić duchowym potrzebom polskiej emigracji mianował w 1964 r. ks. bp. Władysława Rubina Delegatem Prymasa Polski dla Spraw Duszpasterstwa Polonii Zagranicznej, który dążył m. in. do nawiązania duchowej

oraz Centralnemu Ośrodkowi Duszpasterstwa Emigracji w Rzymie[99] za długoletnią opiekę nad emigracją polską w świecie.

Ksiądz Prymas opiekunem emigracji, zaś Polacy żyjący na emigracji uważają, że ta duchowa opieka ma dla nich duże znaczenie, tak w kontekście historycznym jak i religijnym i powinna być zachowana[100]. W Polsce duchowa troska o emigrantów była związana z urzędem Prymasa Polski jako Protektora Emigracji[101], zaś Prymas August

---

łączności Polonii Zagranicznej z Kościołem w Polsce. Od 1980 r. Delegatem był bp Szczepan Wesoły. Dnia 8 kwietnia 2003 r. Papież przyjął rezygnację abp. Sz. Wesołego z posługi Delegata Prymasa Polski ds. duszpasterstwa emigracji polskiej złożoną zgodnie z KPK, kann. 411 i 401 § 1. *Jednocześnie Stolica Apostolska postanowiła nie wyznaczać nowego delegata, gdyż zgodnie z obowiązującym prawem organizowanie opieki duszpasterskiej nad polską emigracją należy do kompetencji Konferencji Episkopatu Polski w uzgodnieniu z Konferencją Biskupów danego kraju, w którym żyją emigranci* (J. Glemp, *Pismo do Rektorów Polskich Misji Duszpasterskich* [24.06.2003] N. 2587/03/P).

[99] II Zjazd Polonii i Polaków z Zagranicy na posiedzeniu plenarnym w dniu 1 maja 2001 r. podjął uchwałę (zob. UPZ, 3), w której podkreślono, że Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji z siedzibą w Rzymie szczególnie skutecznie spełnia swoją misję, za co Polonia wyraża wdzięczność Księdzu Prymasowi i prosi o błogosławieństwo na dalszą działalność Ośrodka.

[100] DPZG, 30

[101] Dnia 2 czerwca 1921 r. podczas zjazdu w Krakowie biskupi polscy złożyli sprawę duchowej opieki nad wychodźcami w ręce Prymasa Edmunda kard. Dalbora i każdorazowego Prymasa Polski (zob. *Protokół ze Zjazdu Biskupów w Krakowie dnia 2 czerwca 1921*, pkt. 38). Odtąd Prymas Polski – jako delegat polskich biskupów – kierował akcją na rzecz wychodźców stając się w ten sposób opiekunem wszystkich polskich emigrantów. Postanowienie to zostało przypomniane i ponowione na Konferencji w Częstochowie w 1924 roku (zob. *Zjazd Biskupów w Częstochowie w dniach 2-4 sierpnia 1924*, pkt. 4, Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej 14: 1924, s. 134.).

Duchowa opieka Prymasa Polski nad wychodźcami nabrała jeszcze większego znaczenia od 1931 roku, kiedy to Stolica Apostolska protektorat nad wychodźcami polskimi oddała w ręce kard. Hlonda (zob. Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości, *Pismo* Nr 1215/31 z dnia 26 maja 1931 r.).

Po śmierci kard. Hlonda Stolica Apostolska – ze względu na okoliczności polityczne uniemożliwiające swobodne sprawowanie tego urzędu przez Prymasa w Polsce – powierzyła – na czas trwania niesprzyjających okoliczności – wykonywanie protektoratu i kierownictwo opieką duchową nad Polakami za granicą ks. bp. Józefowi Gawlinie rezydującemu w Rzymie (zob. Kongregacja dla Spraw Nadzwyczajnych, *Pismo* Prot. 619/49 z dnia 28 stycznia 1949 r.).

Po śmierci abp. J. Gawliny w 1964 r. Protektorat Emigracji został ponownie związany z osobą Prymasa Polski. Ze względu jednak na sytuację polityczną kard. Stefan Wyszyński uzgodnił ze Stolicą Apostolską, że nie będzie wypełniał swoich uprawnień wprost, ale powierzy je utworzonemu w Rzymie Centralnemu Ośrodkowi Duszpasterstwa Emigracji, na czele którego stanął późniejszy kardynał ks. Władysław Rubin, jako Delegat Prymasa. Niezależnie od trudności związanych z izolacją Polonii z Ojczyzną Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński oddziaływał na polskich emigrantów swym wielkim autorytetem moralnym, bogatym nauczaniem, w tym również licznymi li-

Hlond działając jako Protektor Polskiego Wychodźstwa – zarówno z upoważnienia Konferencji Episkopatu Polski, jak i Stolicy Apostolskiej – stał się symbolem troski Kościoła w Polsce w XX w. o losy polskich emigrantów i Polonii[102].

Aktualnie obowiązujące prawodawstwo kościelne troskę o emigrantów wiąże z urzędem Przewodniczącego Konferencji Episkopatu czy Przewodniczącego Komisji[103], zatem obecnie kard. J. Glemp Prymas Polski jest Protektorem Polskiej Emigracji również jako Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski oraz Przewodniczący Komisji ds. Polonii i Polaków za Granicą.

Tradycyjna obrzędowość jest szczególnie ważna dla ludzi, którzy żyją poza ojczyzną i ma znaczący wpływ na zachowanie wiary w krańcowo trudnych warunkach emigracyjnych. Kościół w Polsce winien udzielać wszelkiej możliwej pomocy, aby obyczajowość i religijność ludowa mogły się właściwie rozwijać w ramach duszpasterstwa polonijnego[104]. Polskie duszpasterstwo emigracyjne na bazie tradycyjnej obrzędowości powinno również zmierzać do wyrobienia u wiernych właściwego zmysłu moralnego, który coraz bardziej zanika wskutek dechrystianizacji całych narodów i społeczeństw[105].

Placówki duszpasterstwa polonijnego kierują się normami prawa powszechnego i partykularnego, stąd w różnych krajach posiadają nieco odmienny stan prawny i faktyczny, a przede wszystkim własną niepowtarzalną specyfikę[106]. Duszpasterstwo emigrantów powinno obejmować elementy podobne jak w kraju rodzinnym, co oznacza poszanowanie ich dziedzictwa kulturowego, konieczność zapewnienia im kapłana mówiącego ich językiem oraz utworzenie trwałych struktur specjalnie dla nich przeznaczonych. Potrzebne jest duszpasterstwo

---

stami pasterskimi, odezwami i przemówieniami do Polonii Zagranicznej (zob. W. Rubin, *Opiekun Emigracji,* Ateneum Kapłańskie 73: 1981, ss. 370-380).

Od 1981 r. Duchowym Opiekunem Polonii Zagranicznej jest kard. Józef Glemp – Prymas Polski.

[102] E. Szymanek, *Rola Poznania w jednoczeniu Polaków na emigracji*, GSZ 4/2000, s. 8.

[103] Sz. Wesoły, *Propozycja dokumentu o emigracji II Plenarnego Synodu Kościoła Polskiego*, GSZ 2/1996, s. 16.

[104] DPZG, 31.

[105] J. Woźniak, *Zadania duszpasterstwa emigracyjnego w obliczu kryzysu moralnego współczesnego społeczeństwa na podstawie encykliki „Veritatis splendor" papieża Jana Pawła II*, GSZ 4/1999, s. 24.

[106] J. Bakalarz, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, Studia Polonijne 3 (1979), s. 61.

systematyczne, indywidualne i wspólnotowe, zdolne nieść pomoc wiernym katolikom w najtrudniejszym okresie, aż do chwili ich włączenia się w Kościół lokalny, kiedy będą w stanie korzystać ze zwyczajnej posługi kapłanów w parafiach terytorialnych[107].

Kontakt z Episkopatem jest nieodzowny w działaniach na rzecz zachowania duszpasterstwa w języku polskim. Rada dla Duszpasterstwa Polonii[108], winna aktywniej uczestniczyć w rozmowach między Episkopatami, zwłaszcza przy rozwiązywaniu konfliktów. Niejednokrotnie duszpasterze polscy za granicą stawiani są w trudnych sytuacjach przez lokalny Kościół i nie odczuwają opieki Kościoła w Polsce, który przez Radę wspierałby ich działania[109]. Zinstytucjonalizowane formy kontaktu Episkopatu z emigrantami zrodziły się z wołania polskich wychodźców o polskiego kapłana[110] i pasterskiej troski polskich biskupów[111]. Problemy polskich emigrantów zawsze

---

[107] Jan Paweł II, *Orędzie Ojca Świętego na Światowy Dzień Migranta 2001 „Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła"*, nr 4. Tekst polski: L' Osservatore Romano (wyd. polskie) 5 (2001), ss. 8-12.

[108] Komisja Episkopatu dla Spraw Duszpasterstwa Emigracyjnego została utworzona z inicjatywy prymasa A. Hlonda, a w jej skład weszli: prymas Hlond jako przewodniczący, abp. Sapieha, bp Kubina, bp. Łukomski. (Zob. Cz. Kamiński, *Duszpasterstwo na emigracji* w: M. Rechowicz (red.), *Księga Tysiąclecia katolicyzmu w Polsce,* Lublin 1969, s. 642); w 1999 r. tj. zakończenia Synodu istniała: Rada ds. Polonii i Polaków za granicą (zob. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 3/99, s. 123; obecnie działa: Komisji ds. Polonii i Polaków za granicą (zob. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 4/2000, s. 86). 8 kwietnia 2003 r. Stolica Apostolska – poprzez Nuncjaturę Apostolską w Warszawie – upoważniła Konferencje Episkopatu Polski do wyznaczenia delegata ds. duszpasterstwa emigracji spośród biskupów pomocniczych. [...] Konferencja Episkopatu Polski podczas 322. Zebrania Plenarnego – w dniu 2 maja 2003 r. – wybrała jako swojego delegata ds. duszpasterstwa emigracji polskiej księdza biskupa Ryszarda Karpińskiego, biskupa pomocniczego Archidiecezji Lubelskiej. Tym samym Stolica Apostolska włączyła duszpasterstwo polonijne w bezpośrednie odniesienie do Episkopatu Polski, co oznacza zastosowanie norm prawa kanonicznego (J. Glemp, *Pismo do Rektorów Polskich Misji Duszpasterskich* [24.06.2003] N. 2587/03/P).

[109] DPZG, 32.

[110] Z zachowanych akt wynika, że po raz pierwszy – dnia 22 maja 1862 r. – polscy emigranci mieszkający w Londynie chcąc się oddać pod opiekę Prymasa Polski zwrócili się do Prymasa Polski Leona Przyłuskiego z prośbą o sprawowanie nad nimi opieki religijnej i przysłanie im księdza Polaka, tak aby... *parafia w Londynie zależała od ks. Prymasa i należała do diecezji poznańskiej* (zob. *Akta Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego dotyczące Misji Polskiej w Londynie 1862 r.*, nr 2354).

[111] Już od końca XIX wieku biskupi polscy obserwując zjawisko wychodźstwa dostrzegali konieczność zorganizowania specjalnego duszpasterstwa, które miało pomóc polskim emigrantom w rozwiązywaniu ich problemów i trudności w dziedzinie życia religijnego, moralnego, społecznego, a nawet materialnego. W świadomości biskupów kształtowało się przeświadczenie, że takiej pomocy ze strony Kościoła emigranci nie tylko potrzebują, ale mają do niej prawo (zob. L. Wałęga, *Archanioł Rafał czyli list pasterski o wychodźstwie*, Tarnów 1906, s. 9).

były przedmiotem obrad Zjazdów Biskupów[112] jeszcze przed nadaniem osobowości prawnej Konferencjom Episkopatu[113]. Obecnie Konferencja Episkopatu Polski – w nawiązaniu do tradycji Zjazdów Biskupów – w ramach swoich zadań przewidzianych przez prawo[114] sprawuje opiekę nad emigrantami. Biskupi – w ramach Konferencji Episkopatu – utrzymując kontakt z Polonią wypełniają wspólnie zadania duszpasterskie odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu i miejsca, formy i sposoby apostolatu, z zachowaniem przepisów prawa[115].

Współpraca laikatu w kraju i na emigracji z pewnością będzie służyła obopólnemu ubogaceniu[116]. Synod zachęca zatem do szerzenia idei powszechnego apostolatu emigracyjnego w społeczeństwie szczególnie w formie zorganizowanej, zaś organizacje laikatu katolickiego w kraju zostały zobowiązane do nawiązywania i utrzymywania skutecznych kontaktów z organizacjami laikatu na emigracji[117]. Współpraca laikatu katolickiego w kraju i zagranicą ma bardzo bogatą historię[118],

---

[112] Z protokółów Zjazdów Biskupów wynika, że w latach 1919-1935 podczas każdego posiedzenia omawiane były kwestie związane z emigracją. Szerzej na ten temat: zob. Cz. Kamiński, *Konferencja biskupów Polski w trosce o dobro duchowe wychodźców w latach 1919-1939*, CT 43 (1973) fasc. IV, ss. 145-150.

[113] Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* (6. VIII. 1966), AAS 58 (1966), ss. 757-787.

[114] *Statut Konferencji Episkopatu Polski* w: *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 1/1998, ss.7-12, art. 2: *Konferencja Episkopatu Polski przede wszystkim:... – troszczy się o życie religijne i moralne katolików w kraju oraz duchową opiekę nad Polonią zagraniczną, w porozumieniu z miejscowymi Konferencjami Episkopatów i w ramach określonych przez dokumenty wydane przez Stolicę Apostolską w tej sprawie.*

[115] Por. P. Erdö, *Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera Apostolica „Apostolos suos"*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 42 (1999) nr 3-4, s. 29.

[116] DPZG, 33.

[117] Por. W. Góralski, *Wymiar prawny uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego* w: S. Tymosz (red.), *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 24 października 2001 r. w Lublinie*, Lublin 2001, s. 127.

[118] W okresie międzywojennym w Polsce istniały liczne dzieła apostolatu emigracyjnego: stowarzyszenia i bractwa kościelne, dzieła opiekuńcze, instytucje i praktyki apostolskie. Wzorem uaktywnienia laikatu była działalność Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie", którego teren działania – według statutu – miał obejmować:... *cały obszar Rzeczpospolitej Polskiej oraz kraje i miejscowości, znajdujące się poza granicami Państwa, w których przebywają Polacy, z zachowaniem praw i przepisów o stowarzyszeniach, obowiązujących w danym kraju* (*Statut Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie"*, Warszawa 1929, art. 4). Stowarzyszenie powstało z inicjatywy działaczek katolickich organizacji społecznych działających w Warszawie. Na zebranie inaugurujące działalność, które odbyło się 29 marca 1926 r. w Warszawie zostały zaproszone następujące stowarzyszenia: *Związek Czcicielek Serca Jezusowego*, *Towarzystwo Miłośników Muzyki Liturgicznej*, *Koło Kuźniaczek*, *Katolicki*

zaś aktualnie przybiera formę nowoczesnego apostolatu emigracyjnego[119].

Zarówno Stowarzyszenie *Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie* – w okresie międzywojennym – jak i Ruch Apostolatu Emigracyjnego – obecnie – dostrzegły wielkie znaczenie angażujące laikat w troskę Kościoła o emigrantów w obchodach *Dnia Migranta*. Obchody *Dnia Migranta*[120] w Polsce przybierały różne formy, jednak zawsze

---

Związek Kobiet, *Sodalicja Pań*, *Sodalicja Nauczycielek*, *Zjednoczenie Jazłowieckie*, *Towarzystwo Ochrony Kobiet*, *Towarzystwo Pań św. Wincentego a Paulo*, *Chrześcijańskie Stowarzyszenie Młodych Kobiet* oraz *Polska Macierz Szkolna*. Zadaniem Stowarzyszenia było udzielanie opieki wyjeżdżającym z kraju i przebywającym na obczyźnie Rodakom oraz utrzymywanie z nimi łączności duchowej i kulturalnej, opartej na wspólnych tradycjach katolickich i narodowych. Charakter katolicki Stowarzyszenia został podkreślony zapisem – wprowadzonym do statutu w 1929 r. – postanawiającym, iż protektorem Stowarzyszenia jest każdorazowy Prymas Polski (*Statut Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie"*, Warszawa 1929, art. 7). Organizacja ta działała do wybuchu II wojny światowej i w ciągu 13 lat istnienia spełniła wielką rolę pomocnika polskich emigrantów w ponad 50 krajach (zob. B. Kołodziej, *August kardynał Hlond Prymas Polski. W trosce o polską emigrację* w: J. Śliwiok (red.), *Ksiądz Kardynał Dr August Hlond Prymas Polski. Działalność i dzieła. Materiały posesyjne*, Katowice 1998, s. 57).

[119] Nowoczesny apostolat emigracyjny zakłada powszechne zaangażowanie wiernych w troskę o Polaków przebywających poza granicami Ojczyzny. Od 1985 r. ta dziedzina działalności Kościoła w Polsce przyjęła formę Ruchu Apostolatu Emigracyjnego (RAE) (zob. J. Bakalarz, *Ruch Apostolatu Emigracyjnego*, CT 58 (1988), fasc. I, ss. 140-152). Ruch zbliża i integruje duchownych oraz wiernych świeckich, wspólnoty i instytucje działających – w Polsce i poza jej granicami – na rzecz polskich emigrantów. *Celem RAE jest spełnianie wszelkiego rodzaju apostolstwa wśród i na rzecz emigrantów, zarówno w kraju jak i poza jego granicami*, zaś podstawą tego dążenia są trzy idee: *idea duchowej jedności pomiędzy narodem w Kraju a jego częścią rozproszoną w świecie; idea moralnej odpowiedzialności za losy naszych sióstr i braci na obczyźnie; idea chrześcijańskiej odpowiedzialności za ewangelizowanie świata emigracji* (*Ruch Apostolatu Emigracyjnego. Dyrektorium*, Poznań 1989, art. 38).

[120] Np. W dniach 9-15 czerwca 1930 r. – na polecenia kard. Hlonda – obchodzono Tydzień Emigranta Polaka, który później obchodzono jako Dzień Opieki nad Polakami na Obczyźnie (zob. Miesięcznik Kościelny 45: 1930 nr 6, ss. 66-67); Od 1937 r. rozpoczęto obchodzić – o charakterze ogólnonarodowym – *Dzień Polaka z Zagranicy* pod patronatem Prezydenta i Marszałka RP oraz Prymasa Polski. (Zob. Kołodziej, *August...* dz. cyt., s. 58); Obecnie występują rozbieżności, co do terminu obchodów *Dnia Emigranta*, i tak: *Dzień Modlitw za Polonię Zagraniczną* obchodzony jest 3 maja, natomiast *Dzień Emigranta* w niedziele przed Uroczystością Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata (*Ruch Apostolatu Emigracyjnego. Dyrektorium*, Poznań 1989, art. 71). II Zjazd Polonii i Polaków z Zagranicy opowiada się za ustanowieniem dnia 2 maja Światowym Dniem Polonii i Polaków z Zagranicy (zob. UZP, 7). Jak do tej pory Konferencja Episkopatu Polski nie ustaliła terminu i sposobu obchodów *Dnia Emigranta*.

jest to uroczystość o charakterze religijnym i narodowym mająca na celu budzenie u wiernych poczucia odpowiedzialności za duchową i materialną pomoc dla migrantów i ich duszpasterzy[121], zaś środowiska polonijne w dalszym ciągu wskazują na zasadność obchodów takiego święta[122]. Uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego nie zauważyły tego zjawiska i nie wskazują na potrzebę i sposób przeprowadzania takich obchodów. Jednak według prawodawstwa powszechnego Kościoła: *jest rzeczą bardzo wskazaną, by Konferencje Biskupie i ordynariusze miejsca organizowali co roku „Dzień Migranta"*[123] jako okazję do budzenia coraz to większej wrażliwości wiernych na problemy emigracji[124], zaś ma on być obchodzony w takim czasie i w taki sposób, jak to doradzają miejscowe warunki i postulaty społeczności świeckiej[125].

Współpraca wielu ruchów i stowarzyszeń działających w Polsce i na emigracji, do której zachęca Synod stanie są wymownym znakiem żywotności religijnej Polaków.

Trzynasty dokument synodalny kończy się krótką syntezą[126], w której postulaty mają charakter nie tylko duszpasterski, ale są również kierowane do całego polskiego społeczeństwa – szczególnie Rodaków rozsianych po całym świecie – i władz cywilnych.

4. Struktury polskiego duszpasterstwa emigracyjnego

Trzynasty dokument Księgi II Polskiego Synodu Plenarnego zawiera *aneks* zatytułowany: ***Struktury Polskiego Duszpasterstwa Emigracyjnego*** poruszający kwestie: utworzenia Polskich Misji Katolickich, duszpasterstwa wśród uchodźców, struktury duszpasterstw emigracyjnych.

Utworzenie Polskich Misji Katolickich – podkreśla Synod – zasadniczo dokonało się dopiero w okresie prymasostwa kard. A. Hlon-

---

[121] J. Bakalarz, *Dzień Migranta* w: *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1983, t. IV, s. 592.
[122] UZP, 7.
[123] DPMC, 24. § 2; zob. EF, 49. § 2.
[124] DPMC, 24. § 5.
[125] Tamże, 24. § 6.
[126] *II Polski Synod Plenarny*, Pallottinum 2001, s. 260: *II Polski Synod Plenarny, świadom duszpasterskiej odpowiedzialności, zwraca się ku Rodakom rozsianym po całym świecie. Na krańce ziemi zaprowadziła ich często tęsknota za wolną ojczyzną, kiedy indziej ucisk polityczny czy doświadczenie biedy. Polska i Kościół w Polsce nigdy nie zapomni o swoich córkach i synach. Synod apeluje do władz państwowych o stworzenie takich warunków, by nigdy syn polskiej ziemi nie czuł się na niej obcym. Niech Macierz, którą tylekroć wspominają jako Królestwo Maryi okaże się im prawdziwie matką.*

da, który w 1930 r.[127]. otrzymał od Stolicy Apostolskiej nominację na Protektora Emigracji. Kardynał Hlond jako Prymas i Protektor, utworzył w poszczególnych krajach, w porozumieniu z miejscowymi episkopatami, tzw. Rektoraty Polskich Misji Katolickich. Na czele Rektoratu stoi Rektor Misji, mianowany przez Episkopat Polski. Rektor, w porozumieniu z miejscowymi Ordynariuszami jest odpowiedzialny za koordynację duszpasterstwa i zapewnienie obecności polskiego kapłana tam, gdzie wymaga tego rzeczywista potrzeba. Podejmuje on także różne inicjatywy duszpasterskie na terenie całego kraju[128].

Duszpasterstwo wśród uchodźców prowadzone po zakończeniu II wojny światowej było odpowiedzią na religijne potrzeby Polaków przemieszczających się na skutek politycznego podziału świata na dwa antagonistyczne bloki. W związku z zaistniałą sytuacją geopolityczną Stolica Apostolska udzieliła wówczas duszpasterstwu polskiemu szczegółowych i specjalnych uprawnień (np. w Niemczech utworzono Ordynariat personalny, przyznano odrębną jurysdykcję w Anglii i Walii). Zasadniczo jednak struktura duszpasterstwa została oparta o Rektoraty Misji. Zdały one już wcześniej egzamin i po wojnie zatwierdzono je w tych krajach, w których już istniały oraz utworzono nowe tam, gdzie osiedlili się uchodźcy. W Stanach Zjednoczonych i Kanadzie tworzono parafie narodowościowe, będące częścią diecezji[129].

Struktury duszpasterstw emigracyjnych opisują aktualny stan organizacji duszpasterstwa polonijnego w poszczególnych krajach, takich jak: Anglia, Francja, Niemcy, Austria, Włochy, Hiszpania, Belgia, Holandia i Luksemburg, Dania, Szwajcaria, Stany Zjednoczone i Kanada, Brazylia, Argentyna i Chile, Australia i Nowa Zelandia[130]. Została tutaj zebrana różnorodność danych dotycząca Polaków w poszczególnych krajach. Stworzono – w zależności od dokładności podanych informacji bardziej lub mniej kompletną – charakterystykę środowisk polonijnych opisując przyczyny

[127] W uchwałach Synodu podano błędną datę nominacji kard. A. Hlonda na Protektora Polskiego Wychodźstwa. Właściwa data nominacji to: 26 maja 1931 r. Zob. Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości, *Pismo* (N. 1215/31) z dnia 26 maja 1931 r. w: S. Bross, *Zbiór Ustaw Archidiecezyj Gnieźnieńskiej i Poznańskiej*, Poznań 1934, t. I, k. 553-554.

[128] DPZG Aneks, 1.

[129] Tamże, 2.

[130] Tamże, 3.

ich powstania, historię, aktualną liczebność, charakterystykę. Skoncentrowano się na funkcjonowaniu duszpasterstwa i strukturach w oparciu, o które jest ono prowadzone. Dane przedstawione w *aneksie* wskazują na nieuchwytność zjawiska polskiej emigracji i próby rozwiązywania związanych z nim problemów w organizowaniu trwałych struktur polskiego duszpasterstwa za granicą.

Pod tekstem trzynastego dokumentu uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego: *Duszpasterstwo polskie za granicą* zamieszczono jeden przypis[131], zaś w całości dokumentu odwołano się do dwóch dokumentów Kościoła wymienionych z nazwy. Nie odwołano się – bezpośrednio – do żadnego dokumentu Kościoła w Polsce. Jednak, pomimo tego braku w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego obecnymi są troska Kościoła o emigrantów i wielkie zaangażowanie Kościoła w Polsce w zapewnienie opieki duszpasterskiej Rodakom żyjącym poza granicami Ojczyzny.

Zakończenie

Zjawisko emigracji przedstawione w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego jest złożone i wielowymiarowe, w którym występują zarówno czynniki postępu, jak i powikłania i niebezpieczeństwa, tak w życiu poszczególnych jednostek, jak i całych społeczności polskich w krajach emigracji.

W uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego odnajdujemy główne kryterium działalności Kościoła, którym jest: uznanie emigranta jako podmiotu podlegającego prawom; podtrzymywanie jego zmagania mającego na celu utrzymanie wiary i kultury, szczególnie w jego własnym języku; dodawanie otuchy w budowaniu kanałów łączących go z Kościołem i społeczeństwem miejscowym dla uniknięcia anonimowości i izolacji oraz rozwijanie działalności łączącej generacje i narody.

---

[131] Tekst przypisu: *Por. Paweł VI, Instrukcja „De pastorali migratorum cura", 11* jest jedyny odwołaniem się z nazwy do licznych dokumentów Kościoła Powszechnego dotyczących zjawiska migracji. Jednak taki dokument nie istnieje. Wydaje się, że połączono nazwy dwóch wspomnianych w tekście – chociaż niepoprawnie co do tytułu przytoczonych w DPZG, 2 oraz DPZG, 25 – dokumentów – tj.: Paweł VI, „Motu proprio *Pastoralis migratorum cura*" – AAS 61 (1969), ss. 601-603 – oraz Kongregacja Biskupów, „Instrukcja *De pastorali migratorum cura*" – AAS 61 (1969), ss. 614-643 – przetłumaczonych na j. polski. Zob. E. Sztafrowski, *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, Warszawa 1970, t. 2, z. 2, ss. 171-244.

Trzynasty dokument uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego nie jest katalogiem problemów emigracji i nie wyczerpuje wszystkich aspektów duszpasterstwa polskiego za granicą. Jednak uchwały Synodu są świadectwem, że Kościół w Polsce w swojej pasterskiej działalności interesuje się emigracją jako kwestią społeczną i etyczną oraz poddaje ją teologicznej analizie. Opisy duszpasterstwa emigracji oraz duszpasterstwa Polaków na Wschodzie stworzyły obraz-pojecie duszpasterstwa polskiego za granicą. To duszpasterskie spojrzenie na *Polskę poza Polską* wyodrębniło sytuacje wymagające rozwiązań prawodawcy kościelnego. *Przepisy i zalecenia* II Polskiego Synodu Plenarnego pozwalają zauważyć, w jaki sposób Synod problemy związane z emigracją porządkuje, interpretuje i prognozuje przyczyniając się do ich rozwiązania. Spójne zestawienie mozaiki polskiego duszpasterstwa za granicą z regulującym je ustawodawstwem synodalnym prezentuje problemy emigracji oraz działanie prawodawcy kościelnego mającego na celu ich rozwiązanie. *Aneks* opisujący struktury polskiego duszpasterstwa emigracyjnego wskazuje, że jest to duszpasterstwo o zróżnicowanej geometrii, przewidujące różnorodne inicjatywy w zależności od warunków samej emigracji. Przyjrzenie się tematycznym zestawieniom *aneksu* ukazuje, że Kościół w zakresie działalności prawodawczej ciągle staje przed problemami oczekującymi na rozwiązanie oraz potwierdza, że wcześniejsze prawne rozstrzygnięcia wymagają aktualizacji.

W Polsce proces emigracji trwa nadal. Migracja będzie, więc w dalszym ciągu jednym z problemów i wyzwań dla Kościoła. Rodzi się pytanie: w jakim stopniu uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego wskazują, że Kościół w Polsce – już dzisiaj – ma świadomość konieczności wyjścia naprzeciw zjawisku nieobecnemu w historii i posiadającemu dziś nieznane wymiary – zjawisku nowych i licznych emigracji Polaków – które stworzą nowe i konkretne problemy dla duszpasterstwa polskiego za granicą?

The problems of emigration in resolutions of the Second Plenary Polish Synod

The Second Plenary Polish Synod took place from 1991 to 1999. The resolutions of the Synod came into force on the 28th February 2002. The resolutions represent the revival of all aspects of ecclesiastical life in Poland. Chapter 13 of these resolutions

entitled: *Polish Pastoral Ministry Abroad*, was dedicated to the emigrant issue. It reflects a theological outlook on pastoral ministry among Polish emigrants especially those living in the former Soviet Union. The Synod endeavoured to resolve all problems that may arise by creating *Regulations and Advices*. There is also an addendum: *Frameworks of Polish Pastoral Ministry Abroad*.

Resolutions of the Synod reveal that although the Church in Poland is concerned about the religious side of the emigration issue, it does not ignore, but recognises the lay aspects of emigration. The *Regulations and Advices* show us how the ordering, interpretation and diagnosis of the problems linked with emigration are conducive to the resolutions set by the Synod. An addendum, which gives a description of the structures of Polish ministry abroad from a historical aspect, shows us how differential that ministry is. It also shows how it is open for various initiatives in terms of mere emigration.

The resolutions of the Synod reveal the elusiveness of the emigration phenomenon and brings to light the fact that there are many legislative problems in the Church waiting to be resolved. The Church in Poland – as we can see from the resolutions of the Synod – is aware of the phenomenon of new and different kinds of emigration which create new and specific problems for Polish pastoral ministry abroad.